

พุทธปรัชญาในการดำเนินธุรกิจแบบยั่งยืน*

Buddhist Philosophy in Sustainable Business Practices

ธัญญพัทธ์ สอนคง และจรัส สีกา

Thanyaphat Suandong and Jaras Leeka

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Seaeaw2879@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินธุรกิจได้อย่างยั่งยืน โดยที่พุทธปรัชญาได้มีแนวคิดที่นำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อการแก้ปัญหาในการดำเนินธุรกิจที่มุ่งแสวงหากำไร โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องทางศีลธรรมเป็นไปเพื่อการเบียดเบียนบุคคลอื่น พุทธปรัชญาได้นำเสนอแนวคิดเพื่อการดำเนินธุรกิจที่สุจริต ถูกต้อง ชอบธรรม โดยยึดตามหลักสัมมาอาชีวะที่เป็นการแสวงหาทรัพย์ บนทางสายกลางเน้นความพอดี ที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นที่ให้ความสำคัญในด้านคุณค่ามากกว่ามูลค่า เน้นคุณประโยชน์มากกว่าความคุ้มค่า และมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตน และสังคม

คำสำคัญ: พุทธปรัชญา; ธุรกิจ; ความยั่งยืน

Abstract

This aim of this paper was to apply Buddhist philosophy in the sustainable business operation because the current business operation is aimed at seeking profit without moral consideration of rightness and wrongness and is for the purpose of encroaching on other people. Therefore, to achieve business operations rightly according to the ethical principles and sustainability in business operations, it is necessary to adopt the principles of right livelihood (sammā ajīva) to be a guideline for conducting the business for the benefits of oneself and society.

Keywords: Buddhist Philosophy; Business; Sustainability

*ได้รับบทความ: 17 สิงหาคม 2560; แก้ไขบทความ: 8 กุมภาพันธ์ 2562; ตอรับตีพิมพ์: 19 มีนาคม 2562

Received: August 17, 2017; Revised: February 8, 2019; Accepted: March 19, 2019

1. บทนำ

สังคมไทยในสมัยโบราณ มีโครงสร้างเศรษฐกิจเป็นแบบชุมชนบุพกาลมี “บ้าน” หรือชุมชนหมู่บ้านเป็นรากฐาน มีหลักฐานว่า สภาพสังคมไทยนอกประเทศไทยบางแห่ง หมู่บ้านร่วมกันครอบครองที่นา มีการแบ่งปันที่นาในหมู่สมาชิก โดยปรับเป็นระยะเพื่อความเท่าเทียมของสมาชิกชุมชนหมู่บ้าน เพราะสมาชิกจะมีการย้ายออกหรือเข้า ตายหรือเกิดใหม่เป็นระยะ การผลิตเป็นแบบพอเพียงชีพ ทำเองใช้เอง มีความเชื่อในธรรมชาติ และบรรพบุรุษที่แสดงออกด้วยการนับถือผี และมีการปกครองตนเอง ซึ่งยังปรากฏร่องรอยการปกครองตนเองเหลืออยู่ในระบบสภาผู้เฒ่าของหมู่บ้านในภาคอีสานบางแห่ง ต่อมาชุมชนบุพกาลไทยได้วิวัฒนาการเข้าสู่ระบบศักดินาเกิดรัฐ มีเจ้าฟ้าหรือกษัตริย์ดำรงฐานะเป็นตัวแทนชุมชนใหญ่ “เมือง” ซึ่งเป็นที่อยู่และฐานอำนาจของเจ้าฟ้าเกิดขึ้น ชุมชนไทยได้สร้าง “เมือง” หรือรัฐไทยโบราณขึ้นหลายแห่งในภูมิภาคนี้ กระจายอยู่ทางภาคเหนือและในดินแดนตอนเหนือนอกอาณาเขตไทย แผ่กระจายเป็นรูปพัด “เมือง” เหล่านี้อาศัยการเรียกเก็บผลิตผลส่วนเกินจากชุมชน หรือ “บ้าน” ผ่านระบบส่งส่วย ทั้งส่วยที่เป็นแรงงานและสิ่งของ โดยปล่อยให้การทำมาหากินเลี้ยงตัวเอง และการจัดการความสัมพันธ์ภายในชุมชนเป็นเรื่องภายในของชุมชนเอง

นับตั้งแต่มนุษย์ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนใหญ่ มนุษย์รู้จักการแบ่งงานกัน ทำให้ต้องมีการผลิตอาหาร มีคนตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนใหญ่ จึงมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ใช้ในการดำรงชีวิต และพัฒนา

มาเป็นระบบธุรกิจ โดยการซื้อขายสินค้ามีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยน มีการสะสมทุนอย่างกว้างขวางและนำทุนนั้นไปใช้หากำไรด้วยวิธีต่างๆ มีการใช้เงินตราเป็นสื่อกลางและการให้สินเชื่อจากสินค้า แม้ว่าเงินที่ก็จะถูกห้ามไม่ให้มีการเรียกดอกเบี้ย แต่จะใช้บวกเพิ่มในราคาสินค้า รวมทั้งและการหากำไรก็เริ่มแพร่หลาย เนื่องจากทัศนคติโดยทั่วไปเริ่มเปลี่ยนแปลง เกิดจากการค้าและธุรกิจขยายตัวทำให้เกิดชนชั้นพ่อค้าและนักลงทุนผู้แสวงหากำไรเป็นปกติในการทำธุรกิจ นายทุนสามารถวางแผนการผลิตขนาดใหญ่ ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างขาดความเห็นอกเห็นใจกันเพราะนายทุนต้องการผลกำไร

ปัญหาในการดำเนินธุรกิจ คือ การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาแปลงสภาพ โดยมนุษย์และเครื่องจักรให้เป็นสินค้าและบริการ กระบวนการและกิจกรรมดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลในสังคม กิจกรรมใดก็ตามที่ทำให้เกิดมีการผลิตสินค้าหรือบริการขึ้นแล้วมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันและมีวัตถุประสงค์จะได้ประโยชน์จากการกระทำกิจกรรมนั้น (Yousuk and Sarayuth, 1989) กิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและบริการ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะแสวงหาผลกำไรจากการประกอบธุรกิจนั้นๆ (Bangmo, 1989 : 13) กิจกรรมทางธุรกิจที่สำคัญ คือ การผลิต ซึ่งเริ่มตั้งแต่กิจกรรมทางด้านการเกษตร การเพาะปลูก การจัดหาวัตถุดิบ การดำเนินการผลิต จนได้เป็น

สินค้าสำเร็จรูป กิจกรรมต่อมา คือ การจัดจำหน่าย ได้แก่การนำสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตได้ไปจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภค รวมทั้งกิจกรรมด้านบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวกับธุรกิจในด้านต่างๆ ธุรกิจแทบทุกประเภทมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ต้องการกำไร แต่การประกอบธุรกิจมักจะประสบกับอุปสรรคต่างๆ มากมายทั้งภายในและภายนอก เช่น การขาดแหล่งเงินทุนขาดบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารธุรกิจ และยังมีคู่แข่งอื่นอีกเป็นจำนวนมาก เป็นต้นทำให้การประกอบธุรกิจไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องกำไรสูงสุดตามที่คาดหวังเอาไว้ (Ruamjai, 2001 : 11) เป้าหมายในเรื่องกำไรทำให้ธุรกิจมีการแข่งขันเกิดการเปลี่ยนแปลงสินค้าทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และราคาผลของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนี้ถือว่าการทำให้กิจการของตนอยู่รอดและมีกำไร ขณะเดียวกันก็ทำให้สังคมได้รับความสะดวกสบายตามไปด้วย ดังนั้นธุรกิจจึงไม่อาจคำนึงถึงผลกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึงถึงความอยู่รอดและความก้าวหน้าของธุรกิจด้วย โดยจะต้องประกอบธุรกิจให้สอดคล้องกับกฎหมายและประโยชน์ทางสังคมรวมทั้งศีลธรรมอันดีงามอีกด้วย

พุทธปรัชญามีแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินธุรกิจไว้ว่า การแสวงหากำไรนั้นต้องมาจากการบริหารจัดการที่สุจริตถูกต้องโดยยึดตามหลักสัมมาอาชีวะที่เป็นการแสวงหาทรัพย์บนทางสายกลาง คือ พอดีและไม่เบียดเบียนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (Phra Dhamma Pitaka (Prayut Payutto), 2002) กำไรที่ได้มาจึงจะมีความชอบธรรมและเกิดจากกระบวนการที่

บริสุทธิ์ คือ ไม่เบียดเบียนหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น (Namkanisorn, 1996 : 13) เป็นความคิดเห็นที่มาจากให้นำหลักพุทธธรรมอันเป็นระบบความรู้เรื่องธรรมชาติหมดทั้งสิ้น นับว่าเป็นหลักความรู้เรื่องชีวิตและโลก เป็นรากฐานของหลักประพฤติปฏิบัติ หรือจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งชี้ทางแก้ปัญหาของมนุษย์ด้วยความรู้ที่ถูกต้องสอดคล้องกับสภาพตามความเป็นจริงของชีวิตและโลก ระบบความรู้นี้ เริ่มต้นที่ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอันเป็นความรู้ในสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง มิใช่การแก่งแย่ง (Phavirai, 2005 : 3) แต่เป็นเรื่องกฎเกณฑ์ที่มีอยู่จริงตามธรรมดาหรือธรรมชาติ การนำระบบความรู้เรื่องธรรมชาติตามเป็นจริงของพระพุทธศาสนามาใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้ประสานเกื้อหนุนสอดคล้องกัน จึงเป็นหนทางที่ทำให้การพัฒนาถูกต้องและยั่งยืนนำไปสู่อารยธรรมที่ยั่งยืนถ้าจะแก้ปัญหาของโลกให้สำเร็จนำมนุษย์ไปสู่ชีวิตที่ดีงามมีความสุขอย่างอารยชนผู้มีอารยธรรมที่แท้จริงได้ มนุษย์ต้องดำเนินชีวิตเป็นระบบและต้องพัฒนาให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลโยงประสานกันครบทั้งสามด้าน คือ ตัวมนุษย์เอง สังคม สิ่งแวดล้อม และการพิจารณาให้ตลอดรวม เรียกว่า ระบบองค์รวมสมบูรณ์ (Phra Dhamma Pitaka (Prayut Payutto), 1998)

การดำเนินธุรกิจจำเป็นต้องมีหลักการหรือแนวทางปฏิบัติที่ดีงามที่ควรยึดถือเพราะในการทำงานต้องมีการสัมพันธ์ และประสานงานร่วมมือกัน มิใช่สำเร็จผลด้วยการทำงานเพียง

คนเดียว ดังนั้นจึงควรมีการวางกรอบให้ปฏิบัติเพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งหลักความประพฤติที่ดีคือ จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม (Wachangngern, 2006 : 121) คือ ความประพฤติตามค่านิยมที่พึงประสงค์จริยธรรมเป็นหลักเกณฑ์หรือแนวทางที่ควรประพฤติและปฏิบัติของมนุษย์ในสังคมซึ่งบุคคลควรยึดถือในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพ และประกอบธุรกิจต่างๆ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสันติสุขแก่ตนเองและบุคคลในสังคม เมื่อนำหลักจริยธรรมมาประยุกต์ใช้เข้ากับการดำเนินธุรกิจจะได้ “จริยธรรมทางธุรกิจ” (Business Ethics) ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินธุรกิจให้เป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นธรรมต่อทุกฝ่ายในสังคม (Phutachoti, 2006 : 224)

ความเข้าใจผิดบางประการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจ และแนวคิดทางศาสนาปรัชญาที่บางคนเชื่อว่า ธุรกิจและจริยศาสตร์หรือจริยธรรมเป็นคนละเรื่องกัน ไม่เกี่ยวข้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ อาจเป็นการแสดงให้เห็นถึงความคิดหรือความเชื่อที่ว่า การดำเนินธุรกิจเป็นไปเพื่อการแสวงหากำไรสูงสุดเท่านั้น เรื่องอื่นที่มีใช้เพื่อการทำกำไรจะไม่ถูกพิจารณา ธุรกิจ คือ ธุรกิจมิใช่มูลนิธิหรือองค์กรการกุศลที่จะคำนึงถึงความเดือดร้อนของสังคม ดังนั้นการดำเนินธุรกิจที่สมเหตุสมผล คือ การทำด้วยหลักเหตุผลทางธุรกิจมากกว่าเหตุผลทางจริยศาสตร์ที่อาจเป็นเหตุให้กำไรลดลง (มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น) หากต้องคำนึงถึงสังคมด้วย นอกจากนี้ยังมีข้อโต้แย้งที่ไม่เห็นด้วย

กับการที่ธุรกิจต้องมีจริยธรรม (มีความรับผิดชอบ) ถ้าจะให้ธุรกิจต้องรับผิดชอบต่อสังคมไปพร้อมๆกับการแสวงหากำไรแล้ว จะก่อให้เกิดการขัดกันของผลประโยชน์และมีผลเสียต่อธุรกิจได้เพราะการรับผิดชอบต่อสังคม จะขัดแย้งโดยตรงต่อวัตถุประสงค์ของการประกอบการธุรกิจ การบังคับให้ผู้บริหารธุรกิจต้องรับผิดชอบต่อสังคมเป็นเรื่องที่ผิดจริยธรรม เนื่องจากเป็นการใช้เงินของคนอื่นเพื่ออีกคนหนึ่ง เช่น ผู้บริหารต้องบริหารโดยรับผิดชอบต่อเจ้าของกิจการ และต้องทำกำไรให้ได้มากที่สุดตามที่เจ้าของต้องการ และสอดคล้องกับกฎหมายและศีลธรรม แต่เมื่อใดก็ตามผู้บริหารได้ทำการบางอย่างที่ทำให้เงินที่ต้องคืนให้กับเจ้าของลดลง ถือว่าผู้บริหารได้ใช้เงินที่เป็นส่วนของเจ้าของกล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อผู้บริหารเอาเงินส่วนหนึ่งที่ต้องคืนต่อเจ้าของมาใช้ในเรื่องของการรับผิดชอบต่อสังคม (Boonbongkarn, 2010 : 62)

เป็นจริงการดำเนินธุรกิจล้วนมีความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขององค์กร และความสำเร็จอย่างยั่งยืนของธุรกิจจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการสนับสนุนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งสิ้น หากผู้บริหารดำเนินธุรกิจโดยปฏิบัติต่อทุกฝ่ายอย่างไร้จริยธรรม มุ่งหวังแต่ผลกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เป็นผลดีต่อธุรกิจ เช่น ประชาชนจะมองว่าธุรกิจดำเนินงานโดยกตัญญูแรงงาน ปล่อยของเสียในกระบวนการผลิตสู่สิ่งแวดล้อมโดยไม่บำบัดก่อน เพียงเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำที่สุด ประชาชนย่อมเกิดการต่อต้านและไม่ซื้อสินค้า ท้ายที่สุดเมื่อประชาชนไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในสังคม (สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ)

ธุรกิจดังกล่าวก็ไม่สามารถจะดำเนินงานในสังคมต่อไปได้ ดังนั้นผู้บริหารจึงควรดาเนินธุรกิจในแนวทางที่เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีงาม และมีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นั่นคือการดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรมเพื่อความเป็นธรรมและประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย อย่างไรก็ตาม วงการธุรกิจในปัจจุบันต่างยอมรับและดำเนินธุรกิจอย่างมีจริยธรรม เนื่องจากธุรกิจและสังคมต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน และมีความสัมพันธ์กันในแง่ที่ว่า ธุรกิจเป็นหน่วยย่อยของสังคม ใช้ทรัพยากรต่างๆ จากสังคมและมีผลกระทบต่อวิถีความเป็นอยู่ของสังคม เมื่อสังคมเกิดปัญหา ธุรกิจก็ควรเข้ามาช่วยเหลือเพื่อเป็นการเกื้อกูลกัน

ภายใต้แนวคิดการดำเนินธุรกิจของตะวันตกที่สืบต่อมานั้น เมื่อมีความเชื่อ มีความคิด มีการยึดถืออุดมการณ์หรือแม้เพียงค่านิยมทางพระเรียกว่า “ทิวฐิ” ทิวฐิเป็นอย่างไรแล้ว แรงจูงใจมาสนอง แล้วต่อจากนั้นกระบวนการของกรรมก็ดำเนินไปโดยการแสดงออกทางกาย วาจา ซึ่งเป็นไปตามความเชื่อหรือยึดมั่นนั้น เมื่อมีแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง การพัฒนาที่ผิดพลาดในเรื่องการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่เรื่องความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไม่มีหรือว่าไม่ถูกต้อง และพาให้เกิดความผิดพลาดทางปัญญาเรียกว่า มิจฉาทิวฐิ เป็น ทิวฐิที่ผิด คือ เห็นผิด เชื่อผิด แนวความคิดผิด เข้าใจผิดการดำเนินชีวิตผิดไปหมดทั้งกระบวนการตามตัวอย่าง มนุษย์เชื่อหรือยึดถือความคิดว่า มนุษย์จะประสบความสำเร็จ ชีวิตเราจะสุขสมบูรณ์ต่อเมื่อมีวัตถุพร้อม หรือมีเศรษฐกิจมั่งคั่งที่สุด ถ้ามีความเชื่อหรือมีแนวความคิดแบบนี้ กระแส

วัฒนธรรมจะไปตามนั้นทั้งกระบวนการ ด้วยอิทธิพลความเชื่อนี้ มนุษย์จะมุ่งทำการทุกอย่างเพื่อสร้างความพร้อมทางวัตถุ กระแสความนิยมแบบนี้จะรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นบริโภคนิยมชาวตะวันตก มีรากฐานความคิดทางสังคมบริโภคนิยม คือ สังคมซึ่งมีความเชื่อว่ามนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์เมื่อวัตถุมีเสพพร้อม กระแสวัฒนธรรมอารยธรรมปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นบริโภคนิยมเช่นนี้ เพราะมีทิวฐิที่เป็นพื้นฐานความคิดหรือความเชื่อ ซึ่งสืบมาจากตะวันตก ที่สร้างสรรคความเจริญทางวัตถุขึ้นมาโดยเฉพาะความโดดเด่นทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แล้วเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมารับใช้สนองอุตสาหกรรมเพื่อสร้างผลผลิตให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมมุ่งระดมทำการผลิตเพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลน (Scarcity) แต่พออยู่ในวิถีชีวิตของการสร้างผลผลิตและจิตใจที่ครุ่นคิดมุ่งหมายที่จะมีความพร้อมทางวัตถุ หรือแนวคิดทิวฐิว่่าคนจะมีความสุขมากที่สุด เมื่อมีวัตถุเสพบริโภคมามากมายพร้อมที่สุด เป็นแนวทางของลัทธิบริโภคนิยม และการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่จึงกลายเป็นตัวการทำลายธรรมชาติแวดล้อม (Phra Dhamma Pitaka (Prayut Payutto), 1996 : 88)

2. การดำเนินธุรกิจในทัศนะของพุทธปรัชญา

ตามคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงหลักในการประกอบอาชีพที่ถูกต้องตามหลักศาสนาที่เรียกว่า สัมมาอาชีพะ คือ พระพุทธศาสนา สอนให้งดเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควร เรียกว่า มิจฉาณิชชา คือ การเลี้ยงชีพในทางที่ผิด

เพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการทำลายชีวิต ประกอบด้วย 1) สัตตวณิชชา การค้าขาย ศรัทธาอันเป็นเครื่องประหาร เช่น หอก ดาบ ปืน ระเบิด 2) สัตตวณิชชา การค้ามนุษย์ 3) มังสวณิชชา การค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร 4) มัชชวณิชชา การค้าขายสิ่งมีนเมา และ 5) วิสวณิชชา การค้าขายยาพิษ

การที่พระพุทธศาสนาสอนให้ละเว้นการค้าขายศัตราวุธก็เพราะเห็นว่า เป็นเครื่องมือแห่งการเช่นฆ่าทำลายชีวิต ทั้งต่อตัวมนุษย์และสัตว์ การแสวงหาเลี้ยงชีพตนเองให้อยู่รอดจากการค้าศัตราวุธก็เท่ากับเป็นการดำรงชีวิตจากการฆ่าทำลาย โดยเฉพาะกับชีวิตมนุษย์ด้วยกันเอง การดำเนินงานที่ปราศจากการเบียดเบียนใดๆ ทั้งทางกาย และวาจา และได้แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับโลกียะที่ยังเจือปนด้วยกิเลส และระดับโลกุตตระ ที่เป็นแนวทางปฏิบัติมีศีลเป็นกรอบจริยศาสตร์ในการดำเนินงาน และแบ่งการดำเนินงานแบบสัมมาอาชีวะออกเป็น 2 ระดับ กล่าวคือ ในระดับต้น ผู้ทำงานได้รับผลตอบแทนทางการเงิน การพัฒนาตนเองจากสัมมาอาชีวะในระดับต้นไปสู่ระดับสูง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การก้าวจากวิถีการทำงานในระดับโลกียะที่ยังแสวงหารายได้ ที่ชาวพุทธปรัชญามีทัศนะว่า ยังเป็นวิธีการทำงานแบบใช้ลากต่อลาก ไปสู่ระดับโลกุตตระที่ไม่แสวงหารายได้ เป็นวิธีการทำงานเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง ที่ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ การดำเนินธุรกิจด้วยจริยธรรม และคำนึงถึงผลประโยชน์ของชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม จะเห็นว่า สัมมาอาชีวะมีลักษณะยึดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนตามความ

ประสงค์ของผู้ดำเนินงาน โดยเริ่มต้นจากการดำเนินงานในลักษณะขององค์กรธุรกิจ ที่ผสมผสานคุณค่าทางพุทธปรัชญาเข้ากับวิธีการดำเนินงาน เป็นจริยธรรมทางธุรกิจ เพื่อสร้างรายได้ และสร้างความเติบโตแก่องค์กรอย่างยั่งยืน พร้อมๆ กับการสร้างประโยชน์แก่สังคม ไปสู่การดำเนินงานในลักษณะขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ที่มีจริยธรรมในระดับเข้มข้นจนกลายเป็นวิถีชีวิต เพื่อพัฒนาจิตใจ และเป็นมรรคาในการดำเนินสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต

3. พุทธปรัชญากับการดำเนินธุรกิจแบบยั่งยืน

พุทธปรัชญามีทัศนะในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือการพัฒนามนุษย์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิต ทั้งสามด้าน ให้เป็นการพัฒนาที่มนุษย์ก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญาโดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ ดังนี้

1. ด้านพฤติกรรม เป็นช่องทางให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปถึงการพัฒนาด้านจิตใจและด้านปัญญาได้ดีด้วย ด้านพฤติกรรม ได้แก่ ละความเคยชินที่ไม่เกื้อกูล โดยใช้วินัยและวัฒนธรรม เพื่อเร่งแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเอาจริง ความสำคัญของพฤติกรรมคือการหาความสุขเพราะมีผลกระทบต่อพัฒนามาก

2. ด้านจิตใจ พัฒนาจิตใจให้มีศักยภาพในการหาความสุขได้ง่ายขึ้น เสพบริโภคด้วยท่าทีมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ จนถึงขั้นมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ อย่างฉลาด

และมีจุดหมายที่นิรามิสสุข หมายถึง การมีความสุขเป็นอิสระโดยไม่อาศัยการเสพ มีคุณธรรมและมีความเพียร พยายาม ขยัน อดทนเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

3. ด้านปัญญา มีความรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เสพบริโภคนด้วยรู้เข้าใจคุณค่าแท้เป็นผู้บรรลุจุดหมายของการพัฒนามนุษย์ และเป็นผู้ที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อสังคมมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะบรรลุจุดหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Phra Dhamma Pitaka (Prayut Payutto), 1998 : 238)

4. องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนมีอยู่ 3 ระบบ ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) โดยมีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสนองความมุ่งหมายทางเศรษฐกิจด้วยการดำเนินการเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ (Human Development)

2. การพัฒนาคน โดยการพัฒนาคนให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา การนำเอาปัญญา (Wisdom) กับศีล (Ethics) มาประสานกัน โดยมีจิตใจ (Mental Qualities) เป็นตัวเชื่อม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจริยธรรม (Ethics) แต่มีใช้จริยธรรมตามความหมายตะวันตกและทั้งหมดนี้เรียกว่า แดนของภาวนา

3. การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่ เรื่องประชากรความ

ร่อยหรอของทรัพยากร และเรื่องมลภาวะการพัฒนาจึงต้องมีปัจจัยฝ่ายตัวมนุษย์เป็นหลัก เพราะลักษณะของมนุษย์ที่เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ดีเยี่ยม เรียกว่า ความสามารถที่จะวิวัฒน์ (Evolvability) มนุษย์จึงต้องเข้าแทรกกระหว่างการพัฒนา กับสภาวะแวดล้อม ซึ่งท่านกล่าวว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นระบบและเป็นกระบวนการ และเป็นการแก้ปัญหาแบบที่เรียกว่า บูรณาการ (Integrated) คือทำให้เกิดเป็นองค์รวม (Holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบถ้วนเป็นบูรณาการและสัมพันธ์กันถูกต้องและพอดีทั่วตลอดองค์รวม และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ การมีดุลยภาพ (Balance) หรือพูดอีกนัยหนึ่งคือการทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

การดำเนินธุรกิจแบบตะวันตกนั้น มุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจอยู่ได้เจริญดีไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ตามแนวความคิดตะวันตกที่เป็นผู้นำกระแสโลกในการพัฒนาโลกอย่างชัดเจน ก่อนหน้ายุคสภาพแวดล้อมนานาชาติ หรือสภาพแวดล้อมโลก ที่อธิบายถึงความพยายามแก้ไขปัญหาคำคัญ โดยไม่สามารถละทิ้งระบบทุนนิยมการค้าเสรีบริโภคนิยมที่ยังคงเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเร่งเพิ่มผลผลิตไม่มีขีดจำกัดของการบริโภค หลักการดังกล่าวมีความขัดแย้งกันอยู่ในตัวเองอย่างชัดเจน เพราะเหตุว่าเศรษฐกิจที่เจริญดีดังกล่าว ย่อมอยู่บนความฟุ่มเฟือยในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและส่งความเสียหายเสื่อมโทรมไปยังธรรมชาติอย่างหนักหนามหาศาล

นับว่าปัญหาเดิมก็ยังไม่แก้ไขได้ การดำเนินชีวิตแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวกับธรรมชาติ และพฤติกรรมของมนุษย์ รวมกับแนวคิดที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นพลังผลักดันเพื่อให้เกิดการพัฒนา แต่ขณะเดียวกันก่อให้เกิดความไม่สมดุลในแต่ละภาคของสังคมโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

พุทธปรัชญากับการดำเนินธุรกิจแบบที่ยั่งยืนกระบวนการพัฒนาคนตามหลักการที่เน้นการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตของคนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เป็นปัจจัยหลักในการประสานและบูรณาการระบบความสัมพันธ์แบบองค์รวม เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขร่วมกันระหว่างบุคคลสังคม และสภาพแวดล้อม อันหมายถึงธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดีอย่างเกื้อกูลต่อเนื่องสม่ำเสมอเรื่อยไป ซึ่งในการดำเนินธุรกิจนั้น องค์ประกอบฝ่ายมนุษย์มีความสำคัญยิ่ง การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืนต้องให้ความสำคัญที่สุดกับเรื่องการพัฒนาคนเป็นแกนกลาง ซึ่งระบบการพัฒนาคนประกอบด้วย 3 ด้านของการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กัน กระบวนการดำเนินธุรกิจจึงต้องพัฒนาเต็มทั้งคน และด้วยเหตุที่มนุษย์มีปัจจัยที่มีเจตน์จำนงค์ หรือเป็นปัจจัยตัวกระทำ ในขณะที่ตัวมนุษย์เองมีความหมายสองส่วน คือ ในฐานะบุคคลที่เป็นส่วนร่วมในสังคมหรือองค์กร และในฐานะชีวิตที่เป็นสภาวะอันมีในธรรมชาติ คือ ธรรมชาติส่วนหนึ่ง การแก้ปัญหาด้วยบูรณาการ

ก็คือ การเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้โลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติไปดีด้วยกันและดียิ่งขึ้นด้วยกันอย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน ดังนั้น การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืน จึงหมายถึง การพัฒนาคน ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการดำเนินธุรกิจ คือ ทั้ง มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และธุรกิจ

ดังนั้น การดำเนินธุรกิจ และสังคมของทุกประเทศทั่วโลก ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ประเทศใหญ่ หรือประเทศเล็กๆ ต้องได้รับการพิจารณาใหม่ตามแนวความคิดหลักของความยั่งยืน การพัฒนาแบบใหม่นี้ จะเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานใหม่ ทั้งการพัฒนาและปฏิรูปทางสถาบันหลัก ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยนโยบายด้านการพัฒนาต้องคำนึงการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการจำแนกต้นทุนและผลประโยชน์ รวมถึงการคำนึงถึงความยุติธรรมของคนในสังคม

การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืนในทัศนะของพุทธปรัชญาจึงต้องสนองความต้องการพื้นฐานของทุกคนรวมถึงโอกาสความต้องการ เพื่อให้มีชีวิตดีขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของมาตรฐานการบริโภคซึ่งทุกๆ คน ควรมีโอกาสสลับร่วมกัน ภายใต้ขอบเขตความเป็นไปได้ของแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) สามารถนำมาขยายรายละเอียดเพื่อการพัฒนาในมิติต่างๆ ดังนี้ แนวคิดเรื่องการดำเนินธุรกิจที่

ที่ยั่งยืนในทัศนะของพุทธปรัชญา สามารถนำมาขยายรายละเอียดเพื่อการพัฒนาในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. มิติทางเศรษฐกิจ การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืนจะเกิดได้ ก็ต่อเมื่อมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างพอเพียง ที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชากรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องสามารถจัดความยากจนและเน้นการกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากร เพื่อลดความเท่าเทียมกันในสังคม ในการนี้ ผู้ที่ดำเนินการธุรกิจที่ประสบความสำเร็จจนร่ำรวยจึงต้องช่วยเหลือแบ่งปันผู้ยากจน และประเทศอุตสาหกรรมซึ่งมีฐานะร่ำรวย ควรมีส่วนช่วยอย่างจริงจังในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในประเทศที่ยากจน เพราะประเทศที่ยากจนส่วนหนึ่งได้สูญเสียทรัพยากรให้แก่ประเทศที่ร่ำรวยไปแล้ว หากคนรวยและประเทศที่ร่ำรวยเพิกเฉยต่อปัญหาของคนยากจน คนยากจนก็จำเป็นต้องต่อสู้ด้วยตนเองเพื่อความอยู่รอดก่อนที่จะคำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งกระทบผู้คนจำนวนมาก และอาจทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงขึ้นจนยากที่จะแก้ไขได้

2. มิติทางสังคม การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืนจะต้องสนับสนุนค่านิยมที่มีการส่งเสริมให้ประชากรมีมาตรฐานการบริโภคทรัพยากรที่ไม่ฟุ่มเฟือย และอยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศนั้นๆ ที่จะรองรับได้รวมทั้งมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบในการที่จะนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคม และศักยภาพที่อำนวยความสะดวกได้ ควรอยู่บนฐาน

ของความสัมพันธ์ที่ดีและมั่นคงภายในหน่วยการผลิตแต่ละหน่วย ซึ่งหมายถึงการมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างทุกระดับ อันจะนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์จากการผลิตอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ควรอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ประกอบการผลิตกับผู้บริโภค อันจะนำไปสู่การผลิตสินค้าที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ในระดับราคาและผู้ผลิตผลิตได้

3. มิติทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืน เป็นรูปแบบของการใช้ทรัพยากรที่เป็นการบำรุงรักษา และอัตราการใช้ทรัพยากรที่อยู่ภายใต้ขอบเขตหรือศักยภาพที่ทรัพยากรนั้น จะคืนกลับสู่สภาพปกติได้ แต่ถ้าเป็นทรัพยากรที่ไม่มีลักษณะการเกิดทดแทนอย่างต่อเนื่อง การใช้ทรัพยากรประเภทเหล่านี้จะต้องคำนึงถึงผลกระทบโดยรวมของการใช้ทรัพยากรนั้นให้มากที่สุด เพราะอาจทำให้มีการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของสสารในระบบนิเวศ และหรือทำให้คนในรุ่นหลังขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรนั้น ทางเลือกในกรณีดังกล่าวนี้คือการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรนั้นหรือชะลออัตราการใช้ และพัฒนาเทคโนโลยีในการใช้ทรัพยากรอื่นแทน จะต้องมีการพิทักษ์และสงวนรักษาความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ในสภาพธรรมชาติไว้ เพราะสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศรวมทั้งมนุษย์ด้วย มีวิวัฒนาการร่วมกันมา การสูญหายไปของสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่เหลือรอดจนอาจเป็นเหตุให้มีการสูญหายของสิ่งมีชีวิตอีกหลายชนิดตามมา

5. สรุป

ในการดำเนินการธุรกิจตามหลักพุทธปรัชญาต้องงดเว้นการดำเนินธุรกิจที่ผิดที่เรียกว่า มิจฉวาณิชา คือ การเลี้ยวชีพในทางที่ผิด เพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียน และการทำลายชีวิต ประกอบด้วย 1) สัตตวณิชชา การค้าขายศรัทธาร้านเป็นเครื่องประหาร เช่น หอก ดาบ ปืน ระเบิด 2) สัตตวณิชชา การค้ามนุษย์ 3) มังสวณิชชา การค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร 4) มัชชวณิชชา การค้าขายสิ่งมีนเมา และ 5) วิสวณิชชา การค้าขายยาพิษ และยัดมันในการสัมมาอาชีวะตามหลักพุทธปรัชญาโดยไม่มุ่งเน้นเรื่องกำไรเป็นสำคัญ และดูแลผู้บริโภคด้วยจิตใจที่เอื้อเพื่อ

ดังนั้น การดำเนินธุรกิจที่ยั่งยืนในทัศนะของพุทธปรัชญา สามารถนำมาขยายรายละเอียดเพื่อการพัฒนาในมิติต่างๆ แบบองค์รวมซึ่งประกอบด้วย 1) มิติทางเศรษฐกิจ 2) มิติทางสังคม 3) มิติทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ถ้าผู้ประกอบการในการดำเนินธุรกิจคำนึงถึงมิติเหล่านี้จะทำให้การดำเนินธุรกิจประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืนตลอดไป

6. องค์ความรู้ที่ได้จากบทความนี้

1. การดำเนินการทางธุรกิจทุกประเภท โดยธรรมชาติจะเน้นเรื่องผลกำไรเป็นสำคัญ ยิ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงความผลสำเร็จของการประกอบการธุรกิจ ในการประกอบการธุรกิจที่เน้นผลกำไรเป็นสำคัญนี้ทำให้ความรู้สึกรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์ลดน้อยลง ผู้ประกอบการมุ่งเน้นในการกระจายสินค้าออกสู่ผู้บริโภคให้มากที่สุดเป็นการเน้นปริมาณของสินค้าเป็นหลักทำให้การใส่ใจต่อคุณภาพสินค้าที่จะเกิดขึ้นผู้บริโภคลดน้อยลง

2. พุทธปรัชญาได้มีบทบาทต่อการดำเนินธุรกิจโดยยึดหลักสัมมาอาชีวะในมรรคมืองค์แปดเป็นตัวกำกับในการดำเนินธุรกิจ จะทำให้ผู้ประกอบการมีคุณธรรมมีจิตใจเอื้อเพื่อต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันมีความมุ่งเน้นเรื่องคุณค่าที่จะเกิดต่อผู้บริโภคมากกว่าราคาที่จะก่อให้เกิดผลกำไรแก่ตน

3. การดำเนินการทางธุรกิจถ้าผู้ประกอบการมีคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในใจไม่เอาเปรียบผู้บริโภคมากนัก มีกำไรพออยู่ได้อย่างไม่ฝืดเคืองมีการคำนึงถึงคุณค่าชีวิตของเพื่อนมนุษย์มากกว่าผลกำไรที่จะเกิดแก่ตน จะทำให้การดำเนินการธุรกิจทุกประเภทมีความยั่งยืนต่อผู้บริโภค

References

- Bangmo, S. (1989). *Introduction to Business*. 2nd Edition. Bangkok : Typography.
- Boonbongkarn, C. (2010). *Business Ethics*. Printing No. 12. Bangkok : Dan Sutthakarn Printing Co., Ltd.
- Namkanisorn, S. (1996). *Business and Buddhist Ethics. Master of Arts Thesis*. Graduate School : Chulalongkorn University.

- Phavirai, R. (2005). *Apithat for the New Generation*. 6th Edition. Bangkok : Buddhist Dharma Publishing.
- Phra Dhamma Pitaka (Prayut Payutto). (2002). *Buddhist Economics*. 5th Edition. Bangkok : Sand Printing Plant.
- _____. (1996). *Sustainable development*. 3rd Edition. Bangkok : International Publishing House.
- _____. (1998). *Buddhist Economics*. 4th Edition. Bangkok : Publishers, Buddhist Foundation.
- _____. (1998). *Education for a Sustainable Civilization*. 3rd Edition. Bangkok : Phutthatham Foundation.
- Phutachoti, N. (2006). *Sales Management*. Bangkok : S. Asia Press Company.
- Ruamjai, J. (2001). Study of Religious Images and the Application of Buddhist Principles of Businessmen : Case study of Thai Buddhist Businessmen in Bangkok. *Master of Arts*. Graduate School : Mahidol University.
- Wachangern, P. (2006). *Business Ethics*. 2nd Edition. Bangkok : Amon Printing.
- Yousuk, K. and Sarayuth, P. (1989). *Introduction to Business*. Bangkok : Prayoonrawong.

